

Gästredaktörens förord och introduktion

DET ÄR DE vita, döda, manliga, heterosexuella kulturgiganternas år i år. Samtidigt som Pablo Picasso ställs ut på Moderna Museet så uppmärksammas jubilarerna Charles Dickens, Molière och August Strindberg som aldrig förr på de svenska scenerna och i svensk television. Samt naturligtvis William Shakespeare, men han behöver inget jubileum för att få uppmärksamhet. Parallellt med denna mycket västerländska och etablerade kulturkanon löper emellertid andra strömningar, i vilka berättelser och levnadsöden återges som inte alltid får ta plats i de stora sammanhangen. Nils Dardels subversiva könsgestaltningar ställs ut i Halmstad under hösten 2012, och på Turteatern spelas alltjämt (under hot) Valerie Solanas SCUM-manifest. På Moderna Museet ställs vad som skulle kunna ses som representanter för både den mer etablerade kulturkanon, och dess utmanare/avvikare, i bjärt relief, då den (könsmässigt) konventionelle Picasso får sällskap av den betydligt mer subversive Marcel Duchamp.

Som litteraturforskare med ett normkritiskt perspektiv på ka-

non har jag försökt utnyttja Strindbergsåret 2012 – 100 år sedan den store svenske dramatikern dog – till att belysa och diskutera frågor om kön, sexualitet, makt, litteratur och kvalitet. Såsom en av de första svenska författare att tematisera och diskutera det vi idag kallar för homo- och bisexualitet, men även olika former av könsöverskridanden, så är naturligtvis Strindberg särskilt intressant. Om detta har mycket skrivits, inte minst Matthew M. Roy, Göran Söderström och Eva Borgström, och 2001 utkom *lambda nordica* med ett specialnummer om detta. Men Strindberg hade även mycket bestämda åsikter i den s. k. kvinnofrågan, där han trots sina många rasande utfall även åstadkom några av den svenska litteraturhistoriens mest mångfacetterade och självständiga kvinnoporträtt. Strindberg och kvinnorna har blivit föremål för mycket forskning, inte minst av Margaretha Fahlgren.

Dessa omständigheter har tagits till utgångspunkt när jag på Uppsala Pride 2012 ordnade ett ”Anti-Strindbergsseminarium”, och på Stockholm Pride programpunkten ”Inte en Strindbergshyllning”. Vid dessa tillfällen diskuterade jag, tillsammans med inbjudna gäster, vilka andra erfarenheter och gestaltningar av kön och sexualitet som har hamnat i skymundan eftersom den normativa och patologiserande som Strindberg förespråkar, i en allmän diskussion har fått status av ”sanning”. I Strindbergs fall aktualiseras dessa frågor inte minst i ljuset av hans första äktenskap med finlandssvenska skådespelerskan Siri von Essen, vilken främst har gått till historien som det lesbiska, omoraliska monstret Maria i romanen *En dåres försvarstal* (1887–88; eller, i en betydligt mer försonlig tappning, P.O. Enqvists pjäs *Tribadernas natt* 1975).

Siri var en för sin tid ovanligt stark och självständig kvinna, som levde ett oerhört spännande liv. När hon förälskade sig i August var hon redan mycket lämpligt gift med den svenske högrestånd-

mannen Gustav Wrangel, som hon även hade en liten dotter med. Men Siri kväljdes av det onyttiga kvinnoliv hon förväntades föra, och närde en hemlig dröm om att verka vid teatern. När hon lämnade Gustav för August och påbörjade en yrkeskarriär som skådespelerska var skandalen ett faktum. Dessvärre visade sig August inte vara den godhjärtade, jämställda mecenat han hade förespeglat henne, och trots sina löften om att stötta Siri i strävan att nå sina drömmar så blev det under äktenskapets gång alltmer uppenbart att detta inte fick ske på bekostnad av familjeliv, barnafödanden och det han ansåg vara socialt lämpligt. De årslånga utlandsvistelser paret genomlevde innebar en omöjlighet för Siri att utöva sitt yrke, och dessutom hann hon inte eftersom paret vid det här laget hade tre barn.

Äktenskapet blev alltmer ohållbart, och efter 12 år skilde sig slutligen paret. Med denna händelse slutar *En dåres försvarstal*, men Lena Einhorn har skrivit vidare på historien (utifrån biografiska dokument och sin litterära fantasi), i romanen *Siri* 2012. Den lesbiska kärlekshistoria med främst danskan Marie David som den manlige berättaren misstänker i *En dåres försvarstal*, får förefintlighet i *Siri*, där omständigheten lyfts fram att Maria och Siri efter skilsmässan flyttade in i samma lägenhet i Helsingfors. Där försörjde sig Siri – som knappt erhöll en krona i underhåll från August – genom att arbeta dels som skådespelerska, dels genom att ge lektioner inom detta yrke. Siri var nu alltså två gånger skild och yrkesarbetande – naturligtvis en stor skandal för en högreståndsdam som hon själv – och dessutom sammanlevande med en annan kvinna och även, i lagens mening, ensamstående mor.

Dessa omständigheter torde göra henne till en naturlig historisk förebild och föregångare för dagens feminister och homosexuella. Men även Siri dog 2012, bara några veckor före Strindberg – och

där han får ett stort jubileum så uppmärksammas hon inte alls. Det är som om vi alla har köpt Strindbergs bild av den hysteriska, manshatande kvinnosakskvinnan i *En dåres försvarstal*. Detta diskuteras livligt på de seminarier jag anordnade, men även den vidare bemärkelsen av hur föreställningar om kön och sexualitet spelar in för begreppsliggöranden av litterär och dramatisk kvalitet. Varför mordhotas uppsättningen av SCUM-manifestet när Strindbergs kvinnohat anses vara dramatik av högsta rang? Varför har Anne Charlotte Leffler och Frida Steenhoffs dramatik nästan fallit helt i glömska, medan Strindberg spelas mer än någonsin?

Som ett led i att diskutera dessa frågeställningar har jag nu fått möjlighet att vara gästredaktör för detta nummer av *lambda nordica*, ”Inte ett Strindbergsnummer – tillägnat Siri von Essen (1850–1912)”. Numret inleds med en artikel av litteraturvetaren Liv Saga Milton, som tar sig an just skildringen av lesbiskhet i *En dåres försvarstal*. De ”tribader” – ett tidigare uttryck för lesbiska – som skildras i denna roman inrangeras av Milton i ett flertal olika kulturella kontexter, som innebär att blicken lyfts bortom författarens egen intention och istället finner sin plats i det slutande 1900-talets litterära, politiska och medicinska diskurser. Trots den maktpåliggande normativitet som präglar skildringarna så finns där även utrymme för att läsa de lesbiska gestalterna som självständigt agerande kvinnor, och relationerna dem emellan som kärlek.

Den andra artikeln är skriven av konstvetaren Cecilia Berggren, som tar ett intressant grepp på Nils Dardels konstnärskap. Genom att analysera ett urval av Dardels tavlor i analogi med den litteratur han enligt uppgift gärna läste – här fokuseras Oscar Wildes *Dorian Grays porträtt* och C.J.L. Almqvists *Drottningens juvelsmycke* – skapar Berggren en bredare kulturhistorisk och sexualpolitisk kontext, som går bortom den rent biografiska infallsvinkeln. Här lyfts en

helt annan syn på kön och sexualitet fram än de normativa ideal som något tidigare hade formulerats av Strindberg och hans likar.

Därutöver innehåller numret två kortare essäer. Den första är skriven av Moa Holmqvist, doktorand i litteraturvetenskap och förläggare på Rosenlarv förlag, vilket har ett uttalat syfte att just problematisera den litterära kanon och återutge bortglömda klassiker. Den andra är skriven av professor emeritus Birger Angvik, och uppmärksammar en annan jubilar, nämligen den homosexuelle kubanske författaren Virgilio Piñera, som föddes för 100 år sedan. Med Angviks essä förs en annan viktig maktaxel in i diskussionen, nämligen etnicitet. Detta är glädjande nog en diskussion som förhoppningsvis fortsätter under hösten, då Mångkulturellt centrum i Botkyrka anordnar utställningen *Var Strindberg rasist?*

Förutom dessa bidrag så innehåller numret den sedvanliga recensionsavdelningen, samt två nekrologer: dels över Axel Axgil (Göran Söderström), dels över Adrienne Rich (Pia Laskar). Därmed tackar jag *lambda nordica*-redaktionen för möjligheten att fästa en del av de diskussioner som förts detta år på pränt, och önskar läsaren en trevlig och tankeväckande stund med ”Inte ett Strindbergsnummer – tillägnat Siri von Essen (1850–1912)”.

ANN-SOFIE LÖNNGREN